

Pilich, Jan

O języku Płocka i okolicy

Notatki Płockie 16/4-63, 45

1971

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

snej architekturze miasta, albo do najstarszych baszt obronnych średniowiecznego miasta. W każdym wypadku są one symbolem obron-

ności dawnego Wyszogrodu, dziś natomiast są tylko symbolem wiążącym sędziwą przeszłość miasta z jego teraźniejszością.

PRZYPISY

1) Literatura: M. Gumowski. Najstarsze pieczęcie miast polskich XIII i XIV wieku, Toruń 1960, str. 250, nr 525, rysunek na tablicy XL.

2) Literatura: M. Gumowski. Najstarsze pieczęcie..., nr 526, rysunek tabl. XL. Gumowski odnosi opisaną

pieczęć niesłusznie do XIV wieku opierając tę chronologię na gotyckim charakterze liter majuskułnych. Rysunek godła napieczętnego odbiega od wzorów XIV-wiecznych i zdradza wyraźne cechy XVI-wieczne.

JAN PILICH

O języku Płocka i okolicy

P o m y c n y

Przymiotnik *pomyczny* oznacza szybki, energiczny, ruchliwy: „Pomyczny to on jest”. Łączy się on pod względem słowotwórczym z czasownikiem wielokrotnym pomykać: „Próżno się za nią strzelec pomyka” (Mic.) obocznym do jednokrotnego pomknąć. Rdzeń tego wyrazu występuje w kilku wariantach, co jest wynikiem rozwoju historycznego: mk — myk, mek-, mecz-: mknąć, zamknąć, umykać, przesmyk, zamek, zamczyisko, zamczek.

Oboczność pomknąć — pomykać, od czego został utworzony przymiotnik pomyczny, sięga czasów proindoeuropejskich, kiedy to iloczas, czyli długość samogłosek był cechą morfologiczną, tzn. znaczenie wyrazu zależało od tego, czy samogłoska była długa, czy krótka. Między innymi oboczności iloczasowe decydowały o jednokrotności i wielokrotności czasowników. W naszym przykładzie u krótkie po przekształceniu dało formę jednokrotną pomknąć, u długie wielokrotną pomykać (y pochodzi z u długiego), podobnie jak nieść — nosić, kroić — krajać, rwać — zrywać, pisać — pisywać.

Ten sam rdzeń poszerzony wtrętem s spotykamy w czasowniku wymsknąć się używanym w znaczeniu wysunąć się, wypuścić, wypaść: wymsknęła się z ręki ryba, koniec sznurka. Podobny wtręt spotykamy w ogólnopolskim wyrazie *doskonały* pochodzącym z dokonany.

C h o r w e c

Jeśli wyraz *chorwec* pochodzi z niemieckiego *vorwärts*, nie warto się nim zajmować: Zbił mi szybę i chorwec już go nie ma (Radziwie). Jest to moje przypuszczenie, ponieważ wyjaśnień nigdzie nie znalazłem (*vorwärts* — naprzód). Pełni on funkcję komponenta wzmacniającego ekspresywność wypowiedzi, jej siłę,

dynamizm, co można także u nas spotkać w języku potocznym i w gwarach.

A ona dawaj go prosić, żeby je zrąbał.

Złapał szpadla i dalej rozkopywać ziemię.

A nieszczęśliwy diabeł jak się wziął drzeć, tak jakby kot.

Komponenty dawaj, dalej, wziął intensyfikują wypowiedzi, zwiększają ich motoryczność — bez nich byłyby słabsze. Podobnym komponentem, tzn. wyrazem współorganizacyjnym wypowiedzi, współwyznacznikiem jest chorwec, tak jak niemiecki w *cug*: No i dalej w *cug* do kościoła.

Chorwec uległo leksykalizacji, która jest w zapożyczeniach z języków obcych. *Schlagbaum* — szlaban, *Hufnagel* — ufnal, *Urteil* — orył, *Kirchmesse* — kiermasz. Słyszeliśmy w czasie okupacji w niestarannej wymowie „Wuste” zamiast „Wo ist der (Hammer)? — gdzie jest młotek albo „Mojen” zamiast „Guten Morgen”. Wynika z tego, że leksykalizacja jest to przekształcanie wyrazistej pod względem słowotwórczym formacji w jednolity znak językowy odpowiednik desygnatu (wg prof. W. Doroszewskiego), np. *jeniec* powstały z *jęciec* — ten, który został jęty, pojmany.

Można by powiedzieć, że prawie każdy wyraz jest w większym lub mniejszym stopniu zleksykalizowany, tzn. albo jego budowa słowotwórcza się zmienia w rozwoju historycznym albo zmienia znaczenie zachowując budowę słowotwórczą:

Miednica oznaczała przedmiot z miedzi używany w gospodarstwie domowym, dziś wiąże się nie z miedzią, z której została zrobiona, lecz z funkcją.

Stalówka — kiedyś przyrząd stalowy do pisania, dziś przyrząd do pisania wyrabiany z różnych materiałów.